

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

KHUÁT THỊ VANG

**LỜI SÓNG CỦA NÔNG DÂN ĐỒNG BẰNG SÔNG HỒNG
TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG
XÃ HỘI CHỦ NGHĨA**

Chuyên ngành: CNXHKKH

Mã số: 62 22 03 08

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Hà Nội - 2022

Công trình được hoàn thành tại:
**Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn,
Đại học Quốc gia Hà Nội**

Người hướng dẫn khoa học: **PGS. TS Ngô Thị Phượng**

Phản biện 1:

Phản biện 2:

Phản biện 3:

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp Đại học Quốc gia
chấm luận án tiến sĩ tại Trường Đại học Khoa học Xã Hội và
Nhân văn, vào hồi: giờ   ngày   tháng   năm 20

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia nông nghiệp với khoảng 70% dân số là nông dân sinh sống ở vùng nông thôn. Chính vì vậy, Đảng và Nhà nước Việt Nam luôn coi trọng những vấn đề liên quan đến nông nghiệp, nông dân, nông thôn. Đảng ta khẳng định: “Nông nghiệp, nông dân, nông thôn có vị trí chiến lược trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, là cơ sở và lực lượng quan trọng để phát triển kinh tế - xã hội bền vững, giữ vững ổn định chính trị, đảm bảo an ninh, quốc phòng; giữ gìn, phát huy bản sắc văn hóa dân tộc và bảo vệ môi trường sinh thái của đất nước, ... Công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn là một nhiệm vụ quan trọng hàng đầu trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước” [26, tr.124].

Thế kỷ XXI là thời kỳ đánh dấu bước ngoặt trong tiến trình phát triển của Việt Nam, phát triển kinh tế thị trường, đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa để chuyển từ trình độ lạc hậu, chậm phát triển của xã hội nông nghiệp cổ truyền sang trình độ phát triển hiện đại, văn minh của xã hội công nghiệp. Đây là một thời kỳ phát triển lâu dài mà từ nay đến hai, ba thập niên đầu của thế kỷ XXI mới chỉ là giai đoạn đầu, đưa nước ta từ một nước nông nghiệp trở thành một nước công nghiệp theo hướng hiện đại.

Những quá trình kinh tế - xã hội này nhằm tạo ra cơ sở kinh tế - xã hội, những tiềm lực vật chất và tinh thần đảm bảo sự ổn định tích cực về chính trị, sự lành mạnh về quan hệ xã hội cũng như văn hóa, lối sống ở nông thôn.

Là một vùng kinh tế trọng điểm của đất nước, cùng với quá trình phát triển nền kinh tế thị trường, đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn, quá trình xây dựng nông thôn mới, nông thôn đồng bằng sông Hồng là nơi có nhiều biến động. Dưới tác động mạnh mẽ của quá trình này, lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng đã và đang có sự vận động, biến đổi mạnh mẽ, sâu sắc. Trong sự biến đổi này, những yếu tố tích cực trong lối sống truyền thống của nông dân, vốn được đúc kết từ lịch sử lâu dài của dân tộc trở thành những giá trị bền vững. Chúng không mất đi, mà được bảo tồn và phát triển trong lối sống hiện nay của nông dân. Nhưng cùng với sự duy trì những yếu tố tích cực, một số yếu tố tiêu cực cũng vẫn còn tồn tại, bởi bản thân ý thức xã hội vốn có sức ỳ và thường lạc hậu hơn so với tồn tại xã hội; hơn nữa, quá trình công nghiệp hóa mới đang diễn ra, chưa đủ sức để cải biến, xóa bỏ hoàn toàn những tiêu cực trong lối sống cũ. Do đó, sự biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay vừa bao hàm yếu tố truyền thống và hiện đại, vừa có những biến đổi tích cực, vừa có những biến đổi tiêu cực. Tất cả những yếu tố đó đang tiếp tục vận động, biến đổi nhanh chóng dưới những tác động mạnh mẽ, liên tục của cách mạng công nghiệp lần thứ tư, của quá trình đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn và quá trình xây dựng nông thôn mới, đã và tiếp tục đặt ra cho khu vực nông thôn đồng bằng sông Hồng nhiều thách thức trong việc giữ gìn, phát huy lối sống truyền thống tốt đẹp của cư dân trong vùng trong đóng góp chung vào sự phát triển bền vững đất nước. Trước sự biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong bối cảnh mới, Đảng ta đã nhận thức được việc cần thiết phải thúc đẩy phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế, đẩy lùi những biến đổi tiêu cực trong

lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay là vấn đề cấp bách.

Vì những lý do trên, tôi chọn hướng nghiên cứu “Lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa” làm đề tài luận án tiến sĩ, chuyên ngành chủ nghĩa xã hội khoa học.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

- *Mục đích nghiên cứu:* Làm rõ thực trạng lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, từ đó đề xuất giải pháp giữ gìn, phát huy những biến đổi tích cực và hạn chế những biến đổi tiêu cực trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

- *Nhiệm vụ nghiên cứu:*

+ Tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài và chỉ ra những vấn đề cần tiếp tục đi sâu nghiên cứu trong luận án.

+ Phân tích làm rõ một số vấn đề lý luận chung về lối sống và đặc điểm lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng và chỉ ra những yếu tố tác động đến sự biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng.

+ Phân tích, làm rõ thực trạng biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và khái quát những vấn đề đặt ra từ sự biến đổi đó.

+ Nghiên cứu đề xuất quan điểm và một số giải pháp giữ gìn, phát huy những biến đổi tích cực và hạn chế những biến đổi tiêu cực trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- *Đối tượng nghiên cứu:* Luận án nghiên cứu lối sống của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

- *Phạm vi nghiên cứu:*

+ Lối sống của nông dân là một phạm trù rộng lớn, tuy nhiên luận án chỉ tập trung nghiên cứu biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trên ba khía cạnh cụ thể là: biến đổi trong phương thức lao động sản xuất, trong phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử.

+ Phạm vi về thời gian: Từ sau Hội nghị Trung ương 7 khóa X ra Nghị quyết về nông nghiệp, nông dân, nông thôn (năm 2008) đến nay.

+ Phạm vi về không gian: Đồng bằng sông Hồng gồm 11 tỉnh nhưng luận án chỉ tập trung nghiên cứu khu vực nông thôn đồng bằng sông Hồng ở 5 tỉnh gồm: Hà Nội, Bắc Ninh, Ninh Bình, Vĩnh Phúc, Hưng Yên.

4. Cơ sở lý luận, thực tiễn và phương pháp nghiên cứu

- *Cơ sở lý luận của nghiên cứu:* Luận án được nghiên cứu dựa trên các nguyên lý cơ bản của chủ nghĩa duy vật biện chứng, chủ nghĩa duy vật lịch sử, các quan điểm của C. Mác, Ph. Ăngghen, V. I. Lênin về nông dân, xã hội nông thôn truyền thống và phương thức sản xuất châu Á; quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về vấn đề nông nghiệp, nông dân, nông thôn và xây dựng nông thôn mới ...

- *Cơ sở thực tiễn của nghiên cứu:* Luận án được nghiên cứu dựa trên cơ sở thực tiễn biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong những năm gần đây, từ năm 2008 đến nay.

- *Phương pháp nghiên cứu*: Luận án sử dụng tổng hợp các phương pháp: Phương pháp lôgic - lịch sử; phương pháp liên ngành triết học, xã hội học; phương pháp thống kê, phân tích, so sánh, tổng hợp, khái quát hóa và hệ thống hóa; phương pháp khảo cứu tài liệu trong và ngoài nước, phương pháp điền dã, ...

5. Những đóng góp mới của luận án

- Luận án luận giải từ góc độ triết học sự biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay trên một số khía cạnh như: phương thức lao động sản xuất, phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử.

- Đề xuất quan điểm và một số giải pháp nhằm giữ gìn, phát huy những biến đổi tích cực và hạn chế những biến đổi tiêu cực trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay, hướng tới xây dựng, phát triển bền vững, toàn diện nông thôn đồng bằng sông Hồng hiện nay.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

- Kết quả nghiên cứu của luận án góp phần làm sáng tỏ thêm lý luận về lối sống nông dân và thực tiễn biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

- Kết quả nghiên cứu của luận án có thể làm tài liệu tham khảo cho việc nghiên cứu và giảng dạy các vấn đề liên quan đến lối sống, lối sống nông dân, nông thôn Việt Nam trong các cơ sở giáo dục, đào tạo và nghiên cứu khoa học hiện nay.

7. Kết cấu của luận án

- Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo, luận án được kết cấu gồm 4 chương với 8 tiết.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1.1. Các công trình nghiên cứu liên quan đến những vấn đề lý luận về lối sống và lối sống của nông dân

Những công trình nghiên cứu về lối sống và lối sống của nông dân mặc dù được nghiên cứu dưới nhiều góc độ khác nhau, xong dù tiếp cận dưới góc độ nào đều cho thấy sự đa dạng trong cấu trúc của lối sống và lối sống nông dân. Hầu hết những công trình này đều đưa ra những nhận xét, lý giải về khái niệm lối sống, cấu trúc của lối sống và lối sống nông dân và đặc điểm truyền thống của lối sống nông dân. Đồng thời đưa ra những đánh giá sâu sắc về mặt mạnh và hạn chế trong lối sống truyền thống của nông dân. Đây là nguồn tài liệu quan trọng và phong phú cả về lý luận và thực tiễn để tác giả kế thừa, tiếp thu, tham khảo trong quá trình nghiên cứu và viết luận án.

1.2. Các công trình nghiên cứu liên quan đến thực trạng lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Ở nước ta, từ khi Đảng Cộng sản Việt Nam tiến hành sự nghiệp đổi mới đất nước, chuyển từ mô hình kinh tế tập trung quan liêu bao cấp sang phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, thực hiện công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn, thì nông nghiệp, nông dân và nông thôn Việt Nam có những bước chuyển mình mạnh mẽ. Từ thực tiễn đó, vấn đề nông thôn, nông dân và lối sống nông dân ở Việt Nam nói chung, ở vùng đồng bằng sông Hồng nói riêng đã thu hút các nhà khoa học đi sâu nghiên cứu dưới các góc độ khác nhau

Sau khi tham khảo các công trình về thực trạng lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, tác giả luận án thấy, do mục đích, phạm vi nghiên cứu khác nhau nên hầu hết các công trình nghiên cứu trên chưa đi sâu nghiên cứu tổng quát về sự biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay, chưa chỉ rõ được những yếu tố cơ bản tác động tạo nên sự biến đổi trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay, chưa thấy được mâu thuẫn nội tại và những vấn đề đặt ra với nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay. Rất ít công trình đề cập những tác động của cách mạng công nghiệp 4.0 đến người nông dân Việt Nam nói chung và người nông dân vùng đồng bằng sông Hồng nói riêng

Mặc dù chưa có công trình nào đánh giá một cách toàn diện đầy đủ về lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, nhưng các công trình này cũng đã cung cấp tư liệu bổ ích, tạo điều kiện rút ngắn con đường và gợi mở hướng tiếp cận cho tác giả trong việc thực hiện mục đích và nhiệm vụ của luận án.

1.3. Các công trình nghiên cứu liên quan đến giải pháp xây dựng lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

Đây là đề tài được các nhà nghiên cứu khi nghiên cứu về lối sống của nông dân quan tâm nhiều nhất. Hàng loạt các công trình nghiên cứu đều hướng đến tìm giải pháp để phát triển bền vững nông thôn, giữ gìn và phát triển các giá trị truyền thống tốt đẹp trong lối sống của nông dân. Tuy nhiên, do mục đích, phạm vi nghiên cứu khác nhau nên hầu hết các công trình nghiên cứu trên chưa đi sâu nghiên cứu chưa đưa ra được hệ thống các giải pháp nhằm khắc phục, hạn chế những biến đổi tiêu cực và phát huy các biến đổi tích cực trong lối sống của

nông dân đồng bằng sông Hồng giai đoạn hiện nay. Hoặc có công trình đề cập nhưng chưa rõ ràng, chưa mang tính hệ thống, khái quát cao. Một số công trình nghiên cứu về lối sống nông dân ở một địa phương điển hình hoặc một khía cạnh trong lối sống của nông dân trên một vài địa phương điển hình, nhiều công trình đưa ra các giải pháp quan trọng nhằm định hướng cho sự phát triển bền vững vùng nông thôn đồng bằng sông Hồng nhưng các giải pháp đó mới chỉ dừng lại ở tầm vĩ mô chứ ít quan tâm đến các biện pháp mang tính vi mô.

Nhìn chung, các công trình trên đều xem xét lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa theo nhiều cách thức khác nhau, nhưng vấn đề này chưa được nghiên cứu dưới góc độ triết học, chuyên ngành CNXHKKH.

1.4. Đánh giá kết quả của các công trình đã tổng quan và những vấn đề luận án tiếp tục nghiên cứu

Kế thừa và tiếp thu kết quả của những công trình trên, luận án tiếp tục nghiên cứu những vấn đề sau:

Thứ nhất, lối sống nông dân và đặc điểm lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng.

Thứ hai, các phương diện biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng và những yếu tố cơ bản tác động đến biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

Thứ ba, Thực trạng lối sống của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và những vấn đề đặt ra từ biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng.

Thứ tư, trên cơ sở phân tích thực trạng biến đổi trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng và những vấn đề đặt ra từ sự biến đổi đó. Tác giả nêu quan điểm và đề xuất một số giải pháp giữ gìn,

phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực trong biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

Tiểu kết chương 1

Lối sống nông dân Việt Nam là một đề tài được nhiều học giả quan tâm nghiên cứu và đã có nhiều công trình được công bố. Tuy nhiên, lối sống nông dân đồng bằng sông Hồng trong giai đoạn hiện nay luôn có tính thời sự bởi lối sống nông dân luôn vận động và phát triển không ngừng. Trên cơ sở kế thừa, tiếp thu thành tựu của các học giả đi trước, luận án làm rõ lối sống nông dân đồng bằng sông Hồng trên một số khía cạnh dưới góc độ triết học, chuyên ngành CNXHKKH.

Chương 2. LỐI SỐNG CỦA NÔNG DÂN ĐỒNG BẰNG SÔNG HỒNG TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA

2.1. Khái niệm lối sống và đặc điểm lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng

2.1.1 Khái niệm lối sống

Lối sống là phương thức tồn tại của con người trong những giai đoạn lịch sử nhất định, thể hiện mối quan hệ của con người với tự nhiên và con người với con người. Thông qua các phương thức khác nhau, thể hiện năng lực, trình độ khác nhau của con người trong từng giai đoạn

lịch sử cụ thể, đồng thời cũng chính là quá trình con người cải tạo giới tự nhiên, xã hội, vừa tự hoàn thiện chính bản thân mình.

Lối sống là tổng thể các phương thức hoạt động của con người do phương thức sản xuất quyết định. Lối sống thống nhất trong nó mặt vật chất và các yếu tố tinh thần, tổng hòa các tính chất cơ bản nhất của mối quan hệ giữa cá nhân với xã hội và môi trường. Lối sống là một phạm trù phức tạp, được nghiên cứu từ nhiều góc độ tiếp cận khác nhau. Tuy nhiên, trong phạm vi đề tài của mình, tôi cho rằng lối sống được cấu thành từ ba yếu tố cơ bản là: phương thức lao động sản xuất; phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử. Các yếu tố này có mối quan hệ qua lại, chi phối lẫn nhau, tạo nên tính ổn định và biến đổi của lối sống.

2.1.2. Khái niệm nông dân và đặc điểm lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng

Nông dân được hiểu là những người sống ở nông thôn (làng, bản, xã) và lấy sản xuất nông nghiệp (theo nghĩa rộng) làm nguồn sống của mình.

Theo quan điểm của nghiên cứu sinh: Lối sống nông dân là tổng hòa những hoạt động sống của những người nông dân và các cá nhân người lao động công nghiệp trong điều kiện của một hình thái kinh tế - xã hội nhất định và biểu hiện trên các lĩnh vực của đời sống: trong phương thức lao động sản xuất, trong phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử.

Đặc điểm lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng

Thứ nhất, nông dân đồng bằng sông Hồng có phương thức sản xuất nông nghiệp với trình độ thâm canh cao.

Thứ hai, nông dân đồng bằng sông Hồng có phương thức tiêu dùng tiết kiệm.

Thứ ba, trong phương thức ứng xử giữa con người với con người, nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trọng tình, tính làng - xã cộng đồng chặt chẽ, coi trọng các quan hệ huyết thống và láng giềng.

Thứ tư, trong phương thức ứng xử với tự nhiên, nông dân đồng bằng sông Hồng phụ thuộc, hòa mình vào thiên nhiên, nên có đời sống văn hóa tinh thần phong phú đa dạng được thể hiện đậm nét qua các lễ hội của vùng.

2.2. Các yếu tố cơ bản tác động đến biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay

2.2.1. Sự phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa

Đại hội VI của Đảng Cộng sản Việt Nam là đại hội đánh dấu quá trình đổi mới toàn diện đất nước, nhằm khơi dậy sức mạnh của mọi tầng lớp nhân dân vào sự nghiệp chung, việc phát triển kinh tế thị trường chính là phương hướng nhằm khơi dậy tiềm năng và giải phóng sức sản xuất đó. Thực tế trong những năm qua, kinh tế thị trường đã mang lại những động lực mới cho đất nước. Dưới tác động của kinh tế thị trường, nền kinh tế đất nước trở nên sôi động, các quan hệ kinh tế - xã hội đã tác động và in dấu ấn lên lối sống của mọi khu vực, trong đó có khu vực đồng bằng sông Hồng, làm thay đổi diện mạo lối sống của người dân vùng đồng bằng sông Hồng.

Phát triển kinh tế thị trường đã khiến cho lối sống của người dân được bộc lộ một cách phong phú và sinh động, biến động khá mạnh mẽ, đan xen cả tích cực và tiêu cực.

2.2.2. Chủ trương công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn

Công nghiệp hóa là xu thế phát triển tất yếu, khách quan của nền sản xuất, góp phần tăng năng suất lao động và thúc đẩy sự tiến bộ xã hội thông qua việc hình thành và phát triển nền đại công nghiệp bằng máy móc, trang thiết bị tự động hiện đại. Công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn là công cuộc chuyển đổi căn bản, toàn diện các hoạt động kinh tế, xã hội, từ sử dụng sức lao động thủ công là chính sang sử dụng một cách phổ biến sức lao động cùng với công nghệ, phương tiện, phương pháp tiên tiến. Thực chất đó chính là sự chuyển đổi quan hệ sản xuất và nâng cao trình độ lực lượng sản xuất của xã hội. Vì thế, công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn là nhân tố tác động, làm biến đổi lối sống của người nông dân vùng đồng bằng sông Hồng.

2.2.3. Chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới

Xây dựng nông thôn mới là cuộc cách mạng nông nghiệp, nông thôn và cuộc vận động lớn để người dân, cộng đồng dân cư trên địa bàn nông thôn đồng sức, đồng lòng xây dựng nhà cửa, đường xá, thôn, xã khang trang, sạch đẹp, phát triển sản xuất toàn diện (nông nghiệp, công nghiệp, dịch vụ), có nếp sống văn hóa, giữ gìn môi trường và đảm bảo an ninh nông thôn; nâng cao thu nhập, đời sống vật chất, tinh thần của người dân.

2.2.4. Thành tựu của cách mạng công nghiệp lần thứ tư (4.0)

Nông nghiệp là một bộ phận quan trọng của nền kinh tế quốc dân, là ngành sản xuất chính tạo việc làm và thu nhập cho nông dân. Hiện nay, CMCN 4.0 đã và đang tác động mạnh mẽ đến sự phát triển của nông nghiệp, qua đó sẽ tác động trực tiếp đến đời sống kinh tế, lối sống của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng.

Tiểu kết chương 2

Lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng được hình thành từ trong điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội và lịch sử nhất định của vùng đồng bằng sông Hồng. Lối sống truyền thống của nông dân đồng bằng sông Hồng được biểu hiện cụ thể trong phương thức lao động sản xuất, phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử. Hiện nay, trong điều kiện cách mạng công nghiệp 4.0, Việt Nam đẩy mạnh phát triển nền kinh tế thị, công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn và xây dựng nông thôn mới, lối sống nông dân đồng bằng sông Hồng ngày càng biến đổi mạnh mẽ, bộc lộ rõ cả mặt tích cực và hạn chế. Do đó, nghiên cứu những vấn đề lý luận về biến đổi lối sống nông dân đồng bằng sông Hồng góp phần quan trọng, là cơ sở để thực hiện những nghiên cứu biến đổi trong lối sống nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Chương 3. LỐI SỐNG CỦA NÔNG DÂN ĐỒNG BẰNG SÔNG HỒNG TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA: BIẾN ĐỔI VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA

3.1. Biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa

3.1.1. Biến đổi phương thức lao động của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng

Hình thành và phát triển sự phân công, chuyên môn hóa trong phương thức lao động sản xuất của nông dân.

Tính chất thủ công của công cụ sản xuất và lao động đang từng bước được thay thế bằng tính chất hiện đại với việc áp dụng ngày càng nhiều công nghệ tiên tiến vào sản xuất.

Cách thức lao động, phương thức kiếm sống của người nông

dân đã có nhiều biến đổi. Thu nhập của nông dân đã ngày càng được nâng cao. Qua đó làm thay đổi đời sống vật chất và tinh thần cho người nông dân, đặc biệt lối sống của người nông dân cũng có nhiều biến đổi.

3.1.2. Biến đổi trong phương thức tiêu dùng của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng

Quan niệm xưa của người dân “ăn chắc, mặc bền”, “ăn no, mặc ấm” đã và đang dần dần thay thế bằng tiêu chí “ăn ngon, mặc đẹp”.

Trang phục sinh hoạt hàng ngày của người nông dân chuyển sang gần với thị hiếu của người thành thị. Trang phục trong dịp lễ tết, hội hè hầu như không có sự biến động, mà có phần đẹp và sang trọng hơn do đời sống vật chất được nâng cao.

Kiến trúc nông thôn một số vùng hết sức tự do, tùy tiện. Từ "ngói hóa" chuyển sang “bê-tông hóa”. Nhiều xóm làng đang thay da đổi thịt trong sự thiêu quy hoạch.

3.1.3. Biến đổi phương thức ứng xử của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng

Phương thức ứng xử là cách thức ứng xử giữa người với người trong các hoạt động kinh tế, xã hội, chính trị, pháp luật, tư tưởng, đạo đức, văn hóa, ... Phương thức ứng xử được hình thành trên cơ sở những tương tác xã hội ổn định, có tính lặp đi lặp lại.

Hiện nay, quan hệ xã hội ngày càng đa dạng, phức tạp và đang có những biến đổi trên nhiều phương diện, trong chuyên đề này, tác giả nghiên cứu sự biến đổi của hai loại quan hệ chính trong lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng là biến đổi trong quan hệ gia đình, dòng họ và biến đổi trong quan hệ cộng đồng làng và ngoài làng.

3.2. Những vấn đề đặt ra từ lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa

3.2.1. Sự phân hóa xã hội của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng

Ở vùng đồng bằng sông Hồng, trong những năm qua với tốc độ phát triển nhanh của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn và sự phát triển của các khu công nghiệp, các khu đô thị đã làm cho thu nhập người nông dân trong vùng tăng lên, đồng thời tạo nên những rủi ro trong quá trình sản xuất, kinh doanh làm gia tăng phân hóa giàu nghèo, phân hóa giai tầng trong xã hội nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng.

3.2.2. Sự khủng hoảng hệ giá trị trong đời sống của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng

Ý thức cộng đồng và tinh thần tương thân tương ái bị sự tự do cạnh tranh, đào thải tiêu diệt lẫn nhau, làm cho mối quan hệ giữa con người với con người ngày càng rạn nứt và phân hóa.

Các mặt trái, tiêu cực của kinh tế thị trường đã thâm sâu vào trong quan hệ tình cảm, đạo đức, có nguy cơ làm mai một và đánh mất những giá trị đạo đức, văn hóa tinh thần tốt đẹp trong truyền thống. Do chú ý đến lợi ích cá nhân mà nhiều gia đình nông dân đã có những tranh chấp đất đai mà xích mích lẫn nhau, thậm chí lục đục xảy ra trong gia đình, giữa anh với em, con cái với cha mẹ.

3.2.3. Sự phát triển thiếu bền vững của nông nghiệp, nông dân, nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng.

Cơ cấu sản xuất nông nghiệp và kinh tế nông thôn ở nhiều nơi chuyển dịch chậm, chăn nuôi, công nghiệp, ngành nghề dịch vụ nông thôn phát triển chưa tương xứng với tiềm năng ...

Cơ cấu lao động nông thôn chuyển dịch chậm, cơ bản vẫn là thuần nông. Năng suất, chất lượng và khả năng cạnh tranh của một số nông phẩm còn thấp. Việc nghiên cứu và chuyển giao khoa học công nghệ vào sản xuất nông nghiệp còn chậm ...

Việc sắp xếp, đổi mới doanh nghiệp và phát triển các thành phần kinh tế của vùng còn nhiều hạn chế.

Hiệu quả hoạt động doanh nghiệp nhà nước còn thấp. . Chênh lệch mức sống giữa nông thôn và thành thị ngày càng gia tăng.

Tiểu kết chương 3

Hiện nay, công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn cũng như sự phát triển của kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, quá trình đô thị hóa, toàn cầu hóa văn hóa đã có tác động sâu sắc đến lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng. Từ cách thức lao động, tiêu dùng, tư duy, quan hệ ứng xử đến tín ngưỡng, lễ hội, phong tục, tập quán của nông dân đều biến đổi. Trong sự biến đổi đó, có những mặt tích cực, vừa có mặt tiêu cực dẫn đến sự phát triển không ổn định, không bền vững trong lối sống nông dân và xã hội nông thôn. Thực trạng biến đổi trong lối sống của nông dân là cơ sở để các cấp lãnh đạo, quản lý cũng như bản thân người nông dân cần giải quyết một số vấn đề: tạo việc làm ổn định cho nông dân, đảm bảo an sinh xã hội đối với nông dân, nâng cao trình độ dân trí, khoa học - công nghệ cho nông dân ....

Chương 4. QUAN ĐIỂM CƠ BẢN VÀ GIẢI PHÁP XÂY DỰNG LỐI SỐNG CỦA NÔNG DÂN ĐỒNG BẰNG SÔNG HỒNG HIỆN NAY.

4.1. Quan điểm phát huy mặt tích cực và hạn chế tiêu cực trong biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay

4.1.1. Phát huy vai trò chủ thể của nông dân đồng bằng sông Hồng trong giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc ở nông thôn.

Ở vùng nông thôn, nông dân là lực lượng chủ yếu trong gìn giữ, bảo lưu và phát triển nền văn hóa dân tộc. Trong vai trò đó, nông dân vùng đồng bằng sông Hồng là người trực tiếp tham gia, đồng thời là đối tượng trực tiếp thụ hưởng thành quả văn hóa.

4.1.2. Kết hợp hài hòa chính sách kinh tế với chính sách xã hội, giải quyết hiệu quả các vấn đề xã hội bức xúc trong nông nghiệp, nông dân, nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng

Trong việc hoạch định và thực thi các chính sách kinh tế và chính sách xã hội đối với nông dân, nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng, vấn đề cơ bản có tính nguyên tắc và xuyên suốt là thiết lập mối quan hệ hợp lý giữa phát triển kinh tế và giải quyết các vấn đề xã hội.

Giải quyết hài hòa mối quan hệ giữa chính sách kinh tế và chính sách xã hội đối với nông nghiệp, nông dân, nông thôn sẽ là cơ sở để phát huy tốt vai trò của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng.

4.1.3. Xây dựng toàn diện lối sống nông dân đồng bằng sông Hồng để nông dân vùng đồng bằng sông Hồng thực sự trở thành lực lượng lao động tiên tiến, có năng suất, chất lượng, hiệu quả cao; trở thành thành lực lượng chính trị - xã hội vững mạnh dưới sự lãnh đạo của Đảng

Vấn đề xây dựng nông dân vùng đồng bằng sông Hồng trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn không phải là vấn đề phát triển về số lượng, mà phải xây dựng toàn diện lối sống tiên tiến, hiện đại, chuẩn mực cho nông dân trong vùng. Khắc phục triệt để tâm lý tiểu nông, sản xuất manh mún, từng bước nâng cao trình độ kỹ thuật, kỹ năng, kỷ cương hợp tác lao động của nông dân trong vùng.

Vùng đồng bằng sông Hồng cần tập trung đào tạo nguồn nhân lực, nâng cao kiến thức cho người nông dân về: kinh tế, khoa học, kỹ thuật, văn hóa xã hội, pháp luật, thị trường và hội nhập.

Tập trung nâng cao chất lượng dạy nghề cho nông dân, khả năng tiếp cận, chia sẻ thông tin, tạo ra bước chuyển cơ bản về nhận thức để người nông dân lựa chọn nghề phù hợp với năng lực và điều kiện của bản thân; phù hợp với yêu cầu chuyển đổi cơ cấu lao động, cơ cấu kinh tế và nhu cầu sử dụng của xã hội.

4.2. Giải pháp chủ yếu phát huy mặt tích cực và hạn chế tiêu cực trong biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay

4.2.1 Nâng cao nhận thức của tổ chức Đảng, chính quyền và nhân dân đồng bằng sông Hồng về xây dựng đời sống văn hóa mới trong cộng đồng cư dân nông thôn hiện nay

Cần đào tạo và xây dựng một đội ngũ cán bộ làm công tác văn hóa – xã hội vững vàng về chuyên môn, nghiệp vụ, có đạo đức, có lối sống lành mạnh để làm gương cho mọi người noi theo.

Cán bộ làm công tác văn hóa – xã hội hàng ngày thường tiếp xúc với nhân dân, cần lắng nghe tâm tư nguyện vọng, ý kiến của dân, có khả năng thuyết phục, năng động, sáng tạo trong công tác.

Nâng cao nhận thức của nhân dân về xây dựng đời sống văn hóa mới trong cộng đồng làng xã cần đặc biệt chú ý tới các nhóm cư dân có nghề nghiệp, độ tuổi cũng như học vấn khác nhau để có những biện pháp và cách thức phù hợp.

4.2.2 Chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông nghiệp – nông thôn đảm bảo hài hòa giữa phát huy vai trò của các thành phần kinh tế với phát triển văn hóa làng ở đồng bằng sông Hồng

Phát huy thế mạnh của các làng nghề, cụm làng nghề truyền thống ở nông thôn đồng bằng sông Hồng, sử dụng nhiều lao động, vốn để giải quyết lao động nông nghiệp dôi dư do ảnh hưởng của đô thị hóa.

Tích cực đào tạo, nâng cao tay nghề cho người lao động, bồi dưỡng kiến thức cho người quản lý.

Việc chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông nghiệp – nông thôn một cách hợp lý, sử dụng triệt để những cơ hội do quá trình đô thị hóa đem lại, vừa góp phần thay đổi đời sống của người dân, đời sống vật chất

được nâng cao, từ đó, có điều kiện để chăm sóc và phát triển đời sống văn hóa mới.

4.2.3. Tăng cường đổi mới và tiếp tục xã hội hóa việc xây dựng đời sống văn hóa cho người nông dân khu vực nông thôn

Chính quyền cấp huyện, xã, thôn và các đoàn thể có những hoạt động thiết thực để tích cực bồi dưỡng thói quen quan tâm giữ gìn, phát huy các giá trị tốt đẹp của văn hóa làng trong công tác lãnh đạo của chính các cấp ủy Đảng, chính quyền, cơ quan, đoàn thể cũng như trong nhận thức của nhân dân.

Đầu tư kinh phí để tiếp tục xây dựng nhà văn hóa thôn (làng) để mỗi thôn (làng) có một nhà văn hóa và phòng đọc sách dù nhỏ những phần nào đáp ứng được nhu cầu đông đảo của nhân dân.

Thúc đẩy các hội, các câu lạc bộ... tại các thôn làng hoạt động tích cực, không chỉ là thỏa mãn nhu cầu sinh hoạt văn hóa, trao đổi kinh nghiệm sống

Nghiêm cấm và xử lý một cách công bằng, nghiêm minh những hành vi vi phạm pháp luật, không phân biệt là cán bộ hạt dân thường.

4.2.4. Xây dựng những chuẩn mực của lối sống đô thị hiện đại, lành mạnh hóa các quan hệ xã hội và quan hệ gia đình

Tiếp tục đẩy mạnh phong trào xây dựng gia đình văn hóa, đời sống văn hóa, nếp sống văn minh trong nông dân.

Tạo sức đề kháng ngăn chặn những tác động tiêu cực của văn hóa ngoại lai, phản động, trái với truyền thống tốt đẹp của dân tộc.

Tiểu kết chương 4

Nhận thức được nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, quá trình đô thị hóa, toàn cầu hóa hội nhập quốc tế và khu vực có ảnh hưởng đến lối sống của nông dân, cùng với xuất phát từ các nguyên lý của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan

điểm của Đảng ta về văn hóa, lối sống, đề tài đã chỉ ra việc cần thiết phải tìm hiểu, đánh giá đúng mức để giữ gìn và phát huy những giá trị trong lối sống truyền thống, đồng thời cần hạn chế kịp thời những ảnh hưởng tiêu cực của nó. Theo xu thế chung của thời đại, công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn tất yếu diễn ra, làm cho đời sống vật chất và tinh thần của người nông dân ngày một nâng cao. Cách cảm, cách nghĩ, lối sống của người nông dân cũng có nhiều biến đổi. Tuy nhiên, trong quá trình đó, cũng có những yếu tố gây nguy hại đến lối sống truyền thống tốt đẹp. Hiện nay, vấn đề đạo đức, lối sống truyền thống là rất đáng phải quan tâm. Nó tồn tại trong giai đoạn vừa có điều kiện để phát triển lại vừa có nguy cơ bị suy thoái nghiêm trọng. Bởi vậy, nhiệm vụ của chúng ta khi muốn phát triển bền vững là phải biết dựa trên việc kế thừa, phát huy những nét đẹp truyền thống và loại bỏ những yếu tố lạc hậu, không còn phù hợp.

KẾT LUẬN

1. Lối sống là phương thức hoạt động của con người, là một phạm trù phức tạp Tuy nhiên, về cơ bản lối sống được cấu thành từ ba yếu tố cơ bản là phương thức lao động sản xuất, phương thức tiêu dùng và phương thức ứng xử.

2. Lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng là đặc trưng cho lối sống của người Việt Nam nói chung và nông dân Việt Nam nói riêng.

3. Về cơ bản, lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng mang nhiều nét đẹp, đại diện cho bản sắc dân tộc trong các thang giá trị, nhất là các thang giá trị về đạo đức và lối sống Việt Nam qua nhiều thế hệ, trong chiều sâu của nó vẫn đang vận động và cần thiết phải phát triển mạnh mẽ hơn nữa.

4. Tuy nhiên, trong bối cảnh phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn và xây dựng nông thôn mới, dưới tác động của cách mạng công nghiệp lần thứ tư, lối sống của nông dân vùng đồng bằng sông Hồng đã có nhiều biến đổi mạnh mẽ, chứa đựng cả những biến đổi tích cực và những biến đổi tiêu cực, đang đặt ra nhiều vấn đề cho nông dân và xã hội nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng.

5. Bởi vậy, nhiệm vụ của chúng ta khi muốn phát triển bền vững là phải biết dựa trên việc kế thừa, phát huy những nét đẹp truyền thống và loại bỏ dần những yếu tố lạc hậu, không còn phù hợp. Đây là một vấn đề khá phức tạp đã và đang đặt ra không chỉ cho vùng đồng bằng sông Hồng, mà cho cả dân tộc ta.

6. Để làm được điều này, đòi hỏi chúng ta phải có quan điểm và hệ thống giải pháp phát huy mặt tích cực và hạn chế tiêu cực trong biến đổi lối sống của nông dân đồng bằng sông Hồng hiện nay.

DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Khuất Thị Vang (2017), “Phát huy vị thế chủ thể của nông dân trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa vùng đồng bằng sông Hồng hiện nay”, *Tạp chí Giáo dục lý luận* (268), tr. 84-88.

2. Khuất Thị Vang (2018), “Công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp nông thôn và lợi ích kinh tế của nông dân”, *Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật* (403), tr. 4-7.

3. Khuất Thị Vang (2019), “Giữ gìn và phát triển nền văn hóa dân tộc trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay”, *Tạp chí Thông tin Khoa học Chính trị* (03(16)), tr. 77-80.

4. Khuất Thị Vang (2020), “Giữ gìn, phát huy lối sống văn hoá truyền thống của cư dân đồng bằng sông Hồng trước tác động của nền kinh tế thị trường”, *Tạp chí Văn hóa nghệ thuật* (443), tr.36-38.

5. Khuất Thị Vang (2020), “Những tác động của nền kinh tế thị trường đến lối sống người nông dân khu vực đồng bằng sông Hồng”, *Tạp chí Tổ chức Nhà nước* (11/2020), tr. 104-107.

6. Khuất Thị Vang (2022), “Promoting the position of farmers in the current process of industrialization and modernization in the Red River Delta of VietNam”, *Magazine Bulletin of Science and Education* (N^o5 (125)), tr. 105-110.

7. Khuất Thị Vang (2022), “The behavior of farmers in the Red River Delta, Vietnam toward the natural environment”, *Magazine Economy and society* (N^o5 (96)), tr. 84-89.